

CHET TILLARNI O‘QITISHDA PSIXO-IJTIMOIIY OMILLAR

Oripova Madinaxon Hakimjon qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

Email: oripovamadina20@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada chet tillarni o‘qitishdagi psixo-ijtimoiy omillar to‘g‘risida ma’lumotlar bayon qilingan. Talaba(o‘quvchi)ning individual xususiyatlariga ko‘ra o‘qitish usullari va usullariga turlicha munosabatda bo‘lishlariga qarab yuzaga chiqadigan 6 ta unsur haqida batafsil tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: psixo-ijtimoiy omil, motivatsiya, o‘quvchining yoshi, o‘rganish istagi, til qobiliyati, til tajribasi, madaniy saviyasi, shaxsiyati.

Ta’lim tizimimizda chet tili va uni o‘qitish muhim va dolzarb masala ekanligi ma’lum. Tilshunoslik bo‘yicha yetuk g‘arb olimlaridan bo‘lgan, pedagogikada o‘ziga yarasha o‘rni bor olimlar Kimbl va Garmezining fikriga ko‘ra til o‘rgatish til o‘rganish bilan birgalikda muhokama qilinadigan yana bir dolzarb mavzu bu kuchaytirilgan mashqlar natijasida odamning xulq-atvoridagi yetarlicha doimiy o‘zgarishlar hisoblanadi. Til o‘rgatish o‘quvchining tafakkuri va shaxsiyati, uning ijtimoiy hayoti va egallagan madaniyati bilan chambarchas bog‘liqdir, chunki til ma’lum bir ijtimoiy muhitga moslashib, so‘zlovchi va tinglovchida ma’lum tuyg‘ularni uyg‘otadi. Shu sababli chet tilini o‘qitishda psixo-ijtimoiy omillar talaba(o‘quvchi), o‘qituvchi, muhit va ta’lim tizimidan kelib chiqadi¹. Talaba(o‘quvchi)lar o‘zlarining individual xususiyatlariga ko‘ra o‘qitish usullari va usullariga turlicha munosabatda bo‘lishlari mumkin. Bu xilma-xil reaksiyalarni keltirib chiqaruvchi unsurlar qatoriga

¹ Rivers, Wilga M-, Teaching Foreign - language Skills, The University of Chicago Press, Chicago, 1998. P. 28.

o‘quvchining yoshi, o‘rganish istagi, til qobiliyati, til tajribasi, madaniy saviyasi, shaxsiyati kiradi².

Birinchi unsur talaba(o‘quvchi) yoshiga qarab turli fanlarga qiziqadi va shuning uchun uning motivatsiya usullari uning yoshiga nisbatan ba’zi farqlarni ko‘rsatadi; Misol uchun, yosh bolalar tilni ongsiz ravishda, asosan, rasm va o‘yinlar orqali o‘rganishga moyildirlar. Berilgan til qoidalari ular uchun unchalik mantiqiy tuyulmaydi. Katta yoshdagi talaba(o‘quvchi)lar nazariy o‘rganish usulini afzal ko‘radilar.

Ikkinchi unsur tilni o‘rganishga bo‘lgan istak. Talaba(o‘quvchi)larning chet tilini o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoq shaxsiy qiziqishi yoki motivatsiyasidan kelib chiqadi. Agar o‘qishga intilish talaba(o‘quvchi)ning ichidan kelib chiqsa, ishtiyoq tufayli chet tilini o‘rganish uchun harakat qilsa, bu holat motivatsiya deb ham ataladi. O‘rganishga ishtiyoqi bo‘lmagan odamga til o‘rgatish juda qiyin. Shunday ekan, birinchi vazifa o‘quvchida ana shu istakni singdirish bo‘lishi kerak. Bu istakni singdirish, boshqacha aytganda, o‘quvchini chet tiliga undash uchun istaksizlik qayerdan kelib chiqqanligini o‘rganish lozim bo‘ladi. O‘rganish istagini bilvosita o‘sha til guruhining ijtimoiy faoliyati va madaniyatini jonli va qiziqarli tarzda ko‘rsatish orqali ham singdirish mumkin. Boshqa psixo-ijtimoiy omillar haqida gapirganda, biz bu masalaga tez-tez murojaat qilamiz.

Uchinchi unsur tilni o‘rganish qobiliyati. Har bir talaba(o‘quvchi)ning til qobiliyati bir xil darajada bo‘lmaydi. Masalan, ba’zi o‘quvchilarning quloqlari sezgir bo‘lgani uchun yodlash va taqlid qilish qobiliyatlari yaxshi rivojlan bo‘ladi. Shu sababli, ta’lim uning qobiliyatiga zid bo‘lgan usul bilan olib borilganda, o‘quvchi qotib qolishi yoki muvaffaqiyatsizlikka uchrashi mumkin. Agar o‘qituvchi o‘z o‘quvchilarining moyilligiga mos keladigan ta’limni aniqlasa va ularga shu yo‘nalishda o‘qishni davom ettirishga yordam bersa, talaba(o‘quvchi)lar katta muvaffaqiyatlarga erishishlari mumkin.

² Wright, Andrew , Visual Materials for the language Teacher, Longman Group Ltd. 2006. P. 147.

To‘rtinchi unsur til tajribasi. O‘z tilini yaxshi biladigan talaba(o‘quvchi)lar chet tilida muvaffaqiyat qozonish imkoniyatiga ega. Agar talaba(o‘quvchi) o‘z tilida ma’lum tushunchalardan bexabar bo‘lsa, ularni ikkinchi tilda o‘rganish va tushuntirish juda qiyin bo‘lishi turgan gap. Bunday holda uning chet tiliga qiziqishi pasayadi, bundan tashqari, bu yomon tajriba natijasida talaba(o‘quvchi) tushkunlikka tushishi mumkin. Agar insonning ona tili chet tili bilan bir xil tarkibiy guruhda bo‘lsa, ikkinchi tilni o‘rganish qiyin bo‘lmaydi.

Beshinchi unsur til o‘rganuvchilarning madaniy saviyasi. Har bir o‘quvchining madaniy saviyasi bir xil emas, ayniqsa, uning o‘z madaniyati u o‘rganayotgan chet tillar jamiyatidan juda farq qilsa, bu tilni o‘rganishga to‘sqinlik qilishi mumkin. Chet tillari guruhi madaniyatini tushunmasa, o‘rgatilgan gaplar va gap qismlari unga ma’nosizdek tuyulishi mumkin. Natijada talaba(o‘quvchi) qiyinchilikka duch keladi. Chet tilida taqdim etilgan fanlar o‘sha jamiyat madaniyatini aks ettirgan hollarda, bu madaniy tartibni o‘quvchiga ijobiy yetkazadigan kino, filmlarlar namoyish etilsa, o‘quvchining fanlarni tushunmasligi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan salbiy holatlar yuzaga kelishining oldi olingan bo‘ladi³.

Oltinchi unsur til o‘rganishga ta’sir etuvchi shaxsiyatdir. Til o‘rganish jarayonida talaba(o‘quvchi) juda murakkab vaziyatlarga duch kelishi mumkin. Masalan, o‘quvchi darsdagi mashg‘ulot sababini aniqlay olmay yoki berilgan nutqning asosiy mavzusini tushuna olmay turib, o‘ziga berilgan savolga javob berishiga to‘g‘ri keladi. Bunday holda, tabiiy ravishda noto‘g‘ri javoblar unda darsga nisbatan istaksizlik va tushkunlikni keltirib chiqarishi mumkin. Bu mavzuga bag‘rikenglik bilan munosabatda bo‘lgan o‘quvchilar tushkunlikka tushmasdan o‘qituvchini tinglashlari va sinfdagi suhbatni tomosha qilishlari mumkin.

Talaba(o‘quvchi)ning introversiyasi yoki ekstroversiyasi til o‘rganishga ta’sir qiluvchi yana bir muhim omildir. O‘quvchi o‘qituvchisi tomonidan tanqid qilinishidan yoki do‘stlari tomonidan masxara qilinishidan qo‘rqib, darsda chet tilida gapirishdan

³ Mc. Alpin , Janet, The Magazine Picture Library , George Ailen and Unw in (Publishers) Ltd. 2000. P. 241.

qo‘rqish holatlari ham uchrab turadi. Bunday hollarda o‘quvchiga rolga ko‘ra xorijiy ism qo‘yish orqali yangi shaxs berilsa, unda chet tilida gapirishga turtki bo‘ladi⁴. Hozir aytilishi mumkin bo‘lgan har qanday tanqid o‘ziga emas, o‘sha begona odamga aytiladi va talaba(o‘quvchi)ning chet tilidagi muvaffaqiyati ham uning o‘ziga bo‘lgan ishonchi bilan bog‘liq bo‘ladi. Avvalo, talaba(o‘quvchi) o‘ziga to‘liq ishonchga ega bo‘lishi kerak. Shundan so‘ng, u o‘zini chet tilida ma‘lum bir mavzuda, masalan, gapirish, tushunish va shunga o‘xshash sohalarda ko‘nikmalarga ega ekanligiga o‘zini ishonтира oladi.

Yuqorida aytib o‘tilganidek, har bir talaba(o‘quvchi) bir xil xususiyatlarga ega emas. Bunday vaziyatni hisobga olsak, har bir o‘quvchi bir vaqtning o‘zida bir mavzuni tushunishini va o‘rganishini kutish shart hisoblanmaydi. Agar o‘qituvchi o‘quv jarayonida ortiqcha stress va bo‘shashmasdan, o‘quvchining qiziqishi va ishtiyoqini so‘ndirmasdan, o‘quvchilarning reaksiyalariga ko‘ra sinf faoliyatini moslashtirsa va darsga rahbarlik qilsa, u o‘quvchilarni darsga unday oladi, ijobiy yo‘l topgan bo‘ladi. Ko‘rinib turibdiki, motivatsiya borasida o‘qituvchilar, ma‘muriyat va jamiyat zimmasiga katta mas‘uliyat yuklanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Rivers, W ilg a M-, Teach ing Foreign - language Skills, The Un iversity o f Chicago Press, Chicago, 1998. P. 28.
2. Wright, Andrew , Visual Materials for the language Teacher, Longman Group Ltd. 2006. P. 147.
3. Mc. Alpin , Janet, The Magazine Picture Library , George Ailen and Unw in (Publishers) Ltd. 2000. P. 241.
4. Holden , Susan, Modern English Teacher, Issues : Volume 7, Number 2, 3, 4. Volume 8, Number 1, 1, 2. Volume 6, Number 5.

⁴ Holden , Susan, Modern English Teacher, Issues : Volume 7, Number 2, 3, 4. Volume 8, Number 1, 1, 2. Volume 6, Number 5.